

УДК 821.161.2–9 Ніков. 09

В. В. Кисіль

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

**Жанрові особливості фейлетонів А. Ніковського
(на матеріалі збірки А. Яриновича «Буржуазна рада та інші фельєтони»)**

Кисіль В. В. «Жанрові особливості фейлетонів А. Ніковського (на матеріалі збірки А. Яриновича «Буржуазна рада та інші фельєтони»)». У статті розглянута збірка творів А. Ніковського «Буржуазна Рада та інші фельєтони», підписана псевдонімом «А. Яринович». Під час аналізу було виявлено, що характерними жанровими особливостями фейлетонів А. Ніковського є використання образу-маски автора із власною біографією, застосування однієї моделі побудови твору: заголовок – іносказання – авторська позиція – висновок.

Виходячи зі змісту фейлетонів, можна говорити про образ автора, яким він постає зі змісту творів, що увійшли до збірки А. Ніковського. Автор, друкуючи окремою збіркою фейлетони й підписуючи існуючим псевдонімом «А. Яринович», – розраховував на попередній читацький досвід. При цьому створений образ мав відокремлювати автора фейлетонів від особистості самого А. Ніковського, активного члена Центральної Ради та головного редактора щоденної газети «Нова рада» – органу Української партії соціалістів-федералістів.

Одним із важливих елементів будови фельєтону в А. Ніковського є іносказання, яке автор вибудовує через протиставлення. Особливо яскраво це виявляється при зображенні українців і росіян. Продемонстрована модель є робочою для всіх тринадцяти фельєтонів.

Ключові слова: фельєтон, образ-маска, тип, модель твору, заголовок.

Кисиль В. В. «Жанровые особенности фельетонов А. Никовского (на материале сборника А. Яриновича «Буржуазная Рада и другие фельетоны»)». Статья рассматривает сборник произведений А. Никовского «Буржуазная Рада и другие фельетоны», который был подписан псевдонимом «А. Яринович». Во время проведения анализа было выявлено, что характерными жанровыми чертами фельетонов А. Никовского было использование образа-маски автора с собственной биографией, использование одной модели произведения: заглавие – иносказание – авторская позиция – итог.

Содержание фельетонов указывает на образ автора, каким он изображен в произведениях, вошедших в сборник А. Никовского. Автор, печатая отдельным сборником фельетоны и подписывая их уже существующим псевдонимом «А. Яринович», – рассчитывал на предыдущий читательский опыт. При этом созданный образ автора должен был отличаться от личности самого А. Никовского, активного члена Центральной Рады и главного редактора ежедневной газеты «Новая рада» – печатного органа Украинской партии социалистов-федералистов.

Одним из важных элементов структуры фельетонов А. Никовского является иносказание, которое автор выстраивает через противопоставление. Особенно ярко это проявляется в изображении украинцев и русских. Именно эта рабочая модель структуры произведения характерна для фельетонов А. Никовского.

Ключевые слова: фельєтон, образ-маска, тип, модель произведения, заглавие.

Kysil V. V. Genre peculiarities of feuilletons by A. Nikovskyi (based on the A. Yarynovych's collection «Bourgeois council and other feuilletons»). The collection works of A. Nikovskyi «The Bourgeois Council and the other feuilletons» signed by his pen-name «A. Yarynovych» has been considered in this article. During the analysis it was found that the application of the image-mask with author's own biography, the application of the same model of construction of the work: title – allegory – author's position – conclusion, were the genre peculiarities of the A. Nikovskyi's feuilletons. Based on the content of the feuilletons, we can talk about the image of the author, in which he appears from the content of works included in the A. Nikovskyi's collection of work. When the author had published his feuilletons like a separate collection and signed by his pen-name «A. Yarynovych», he hoped for the reader's previous experience. So we can talk about creating of the author's image-mask, as a typical journalist who had Ukrainophile views. The created image should have separated the author of the feuilletons from the A. Nikovskyi's personality, who was an active member of the Central Council of Ukraine and the editor-in-chief of the daily newspaper of the body of Socialist-Federalists of the Ukrainian party "Nova Rada".

One of the important elements of the structure of the A. Nikovskyi's feuilletons is an allegory, which the author built through the contrasting. The most brightly we can observe it in the Ukrainians' and Russians' images.

When the author described the members of the Central Council of Ukraine, he used obvious for the readers the artistic details to characterize them. The showed model is working for the all thirteen feuilletons.

It was also found that the author had applied the typification: presented the typical biography, the typical image of Russian revolutionary and democrat in order to describe the content in a comical coverage.

Keywords: feuilleton, image-mask, type, model of work, title.

Фейлетон від своєї появи на початку XIX ст. розвивався як жанр, що існує на межі публіцистики й літератури, бо за місцем свого розташування він уміщувався в періодичних виданнях, а за художніми засобами належав до художньої творчості. Підтвердженням цьому є й історія жанру фельєтону в українській літературі, яка сягає

початку XIX ст. і пов'язана з творчістю Г. Квітки-Основ'яненка, перші фельєтони якого були уміщені російською мовою під назвою «Письма к издателям» і підписані псевдонімами «Фалалей Повинухин» та «Фалурден Повинухин» в альманасі «Украинский вестник» (1816 р.).

Від появи жанру фельєтону був пов'язаний із періодичними виданнями – газетами та журналами. Проте через брак українських часописів окремі

зразки жанру лише подекуди з'являлися в російськомовних виданнях XIX ст. на теренах Російської імперії, до складу яких уходили українські землі.

Зауважимо, що широкий розвій фейлетону в Україні розпочинається тільки на початку XX ст. після масової появи періодичних видань. Першим україномовним часописом стала газета «Громадська Думка» (1905 – 1906), яку від 15 вересня 1906 р. було перейменовано на «Раду» (цей часопис проіснував до серпня 1914 р.), а потім і «Нова Рада» (виходила від 25 березня 1917 р. до січня 1919 р. у Києві). Саме в ній і були розміщені фейлетони С. Єфремова, Г. Коваленка, О. Кузьмінського, М. Левицького, Олександра Олеся, С. Пригари, В. Самійленка, С. Черкасенка, М. Чернявського, Г. Чупринки, кожен із яких зробив вагомий внесок у розвиток жанру.

Власне, досить міцна прив'язка фейлетону до періодики зумовила деяку плутанину при з'ясуванні жанрових особливостей. Певна невизначеність жанру існує й до сьогодні, викликаючи в українських літературознавців і невизначеність трактувань: у сучасних реаліях вивчення жанру фейлетону відбувається й у межах соціальних комунікацій, і в межах літературознавства.

Так, «Літературознавчий словник-довідник» (1997) визначає фейлетон як «невеликий за обсягом жанр художньо-публіцистичної літератури злободенного характеру» [7, с. 704]. Щодо наявних рис жанру, то укладачі словника-довідника обмежилися зауваженням, що фейлетон межує з художньою літературою й користується багатством її зображально-виражальних засобів – гіперболою, каламбуром, гротеском та под. При цьому виділяються два різновиди фейлетонів – документальний та проблемний.

Автори підручника «Теорія літератури» (2003) називають фейлетон невеликим за обсягом твором художньо-публіцистичного характеру, написаним на злободенну тему, що розкривається в гумористичному плані [3:377]. При цьому відзначено, що фейлетон є «художньо-публіцистичним жанром», подібним до нарису [3:378]. Схожу позицію зайняла й Н. Гаєвська в статті «Фейлетон Остапа Вишні (До постановки проблеми)», де, фактично, повторила погляд на фейлетон, викладений в сучасній українській довідковій літературі [2:27].

Цікаве спостереження за жанром зробив Ю. Ярмиш, який визначив складові фейлетону, – «...це художньо-публіцистичний жанр, в якому комічна сутність негативних явищ і ситуацій дійсності розкривається шляхом інверсійної, асоціативної розробки теми з використанням авторських та фольклорних комічно-сатиричних образів» [13]. Тобто, дослідник наголошує на

створенні комічного ефекту, який виникає при висміюванні актуальних явищ та використання в текстах образів-типів.

Показовим є поєднання тлумачення жанру фейлетону в літературі й журналістиці, продемонстроване авторами «Сучасного словника літератури і журналістики» (2009), який складається з двох частин – «Сучасного словника літератури» (укладач М. Гетьманець) та «Сучасного словника журналістики» (укладач І. Михайлин) [5].

Обидві частини словника містять визначення поняття фейлетон. Літературознавча частина визначає фейлетон як невеликий художньо-публіцистичний твір, в якому гостро викривається певна особа або негативне суспільне явище [5:140]. При цьому М. Гетьманець зауважує, що фейлетони відзначаються злободенністю тематики й є одним із газетних жанрів. Крім того, упродовж багатьох років терміну надавалося різного значення, проте домінуючою ознакою незмінно залишався сатиричний характер твору [5:140].

У частині, присвяченій журналістській термінології, фейлетон називається сатиричним жанром публіцистики, що виявляє комічну сутність негативних фактів і явищ дійсності [5:342]. Головним засобом фейлетоніста є художній образ. Автор обов'язково повинен створити образ негативного явища, події, героя, в осмисленні яких виявити дві найважливіші особливості: показати їх соціальну шкідливість, з одного боку, і розкрити їх комічну сутність, з другого боку. При цьому окрема стаття в словнику присвячена фейлетоністу – одній з найважливіших рольових спеціалізацій у публіцистиці, журналісту, який спеціалізується на написанні фейлетонів [5:342].

Як можна бачити, обидва терміни визначають фейлетон як сатирично-публіцистичний твір, в якому викривається негативні явища життя. При цьому наголошується, що фейлетон є газетним жанром.

Можна твердити, що погляд на жанр фейлетону з 1920-х рр. мало змінився. Як писала в середині 1960-х рр. С. Курляндська, з одного боку, жанр зараховували до публіцистики, а з іншого – до художньої літератури, що було зумовлене незвичністю фейлетону: з одного боку, він був пов'язаний із темою дня, був оперативним засобом реагування на актуальні події, що поєднує його з публіцистикою, а з іншого – фейлетон оперує суто художніми засобами зображення і, за літературними якостями, сміливо сперечався з іншими художніми творами [6:24].

Білоруський дослідник жару Б. Стрельцов дійшов висновку, що фейлетон – художньо-публіцистичний жанр, в якому комічна сутність негативних явищ і ситуацій дійсності розкривається шляхом інверсійної, асоціативної розробки теми, з

використанням прийомів іноказання [8:219]. При цьому дослідник наголошує на призначенні фейлетону – це висміювання різного рівня й різних відтінків негативних явищ [8:226].

Ключові елементи, що вплинули на виділення жанру фейлетону із відрізного додатку до газети лягли три складові: зображення конкретних осіб у сатиричній площині; гумористичне висвітлення подій і людських вчинків; публіцистична розробка актуальних питань дійсності. Отже, складові елементи фейлетонної творчості – це сатира, гумор і публіцистика [8:218].

Фактична основа фейлетону обряджається в художню форму, точніше в сатиричну, а характерною ознакою фейлетону є іноказання: якщо зняти іноказання чи його елементи, індивідуально авторське спілкування з художньою оформленою думкою, з розстановкою акцентів у самому творі, – фейлетону не буде [6:25]. При цьому, на думку С. Курляндської, засоби вираження іноказання в фейлетоні можуть біти різними: одночасно може підніматися кілька тем, може бути одна тема головною й кілька другорядних, узятих здалеку за принципом аналогій, які найчастіше ґрунтуються на курйозі, логічній протилежності, абсурдності [6:26]. Головна тема – головна думка – може посідати центральне становище, а може бути зовсім не прописаною, сприйматися між рядками, але пронизувати весь твір.

При цьому для фейлетону характерні асоціативні ланцюги та невідповідний, несподіваний початок твору. А сам елемент несподіваності побудований на принципі підбору асоціацій, конструкції абзаців і короткого рядка, в незвичному смисловому поєднанні всередині одного речення, у специфічних переходах і поворотах сюжету, гир із заголовками [6:27].

Провідну роль у творенні фейлетону відіграє заголовок. «Гра з заголовком» – це своєрідний підхід до способу називати фейлетон. Можна розрізнити окремі типи гри з заголовком: загадково незрозумілі, відверто інтригуючі, спеціально комічно інтригуючі, поєднання непоєднуваного [6:27]. Якщо фейлетону дано серйозний заголовок, то читач насторожується, очікуючи несподіванок у самому змісті. Одним із прийомів підбору заголовку – це його переформування з фінальною частиною тексту. Інколи на заголовок лягає функція вступу до твору [6:27]. А ідея, висловлена в заголовку, може бути основою побудови твору, яка втратиться, якщо прибрати назву. Назва фейлетону зазвичай є сатиричною, тісно пов'язаною з ідеєю та є одним із шляхів її реалізації – це одна із найхарактерніших ознак жанру [6:28].

Важливим жанротворчим елементом фейлетону є образ. Щоправда, це не деталізоване зображення образу в розвитку, а, швидше, художньо

оформлений тип, що сприймається цілком визначеним характером. Такий тип у фейлетоні в прискореному темпі доводиться до свого гіперболізованого завершення. У фейлетоні не забороняється використовувати широковідомий сатиричний літературний чи фольклорний образ. Такий «готовий» типаж у фейлетоні, поставлений волею автора в логічно відповідне або контрастне середовище, здатний виявити нові барви й дати несподіваний, сильний ефект. Цей прийом використовувався для викриття ідейного противника [6:30].

Ще одним елементом розкриття змісту фейлетону може бути унікальний варіант образу автора – образу-маски, що не збігається з реальним образом автора, коли індивідуальність автора розкривалася за допомогою «оголення прийому» – перед читачем розкриваються обставини написання фейлетону, подається інформація про життєтворчі та редакційні «секрети» творення тексту [4:10].

Б. Стрельцов говорить про «образ-тезу», який часто виступає не літературним портретом, а загостреним образом-тезою, що допомагає яскравіше висловити ідею твору, підсилити удар, якого фейлетоніст завдає супротивнику [8:229]. Такі загострення, на думку Н. Герасимчук, творяться за допомогою експресивних засобів: поділ їх на індивідуальний образ, образ явища та тезу-образ [4:9]. При цьому дослідниця говорить про «загостреність» у ширшому ключі, ставлячи в один ряд із образом-тезою поняття «образ явища» та «індивідуальний образ». У цьому сенсі образ-теза використовується в різних ситуаціях, викладених у фейлетоні. Інакше образ-теза може визначатися як «домінанта» – послідовну виражально-зображальну структуру, що пронизує весь фейлетон, – яку не слід сплутувати із більш простим прийомом використання художньо-публіцистичної деталі, заснованої на свідомій ремінісценції [8:230].

Характерним для фейлетону є використання стереотипів, або методу паралелей, що допомагає читачеві легко розібратися в характерах основних осіб і суті явища [8:231]. При використанні методу паралелей видима художньо-публіцистична деталь повинна творити чітку проекцію на образ. Негативне явище повинне фокусуватися в художньо-публіцистичній деталі [8:231].

Першими авторами нового українського фейлетону є В. Самійленко (перший віршований фейлетон), Олександра Олесь (започаткував рубрику «Маленький фейлетон» у часописі «Рада», 1906, № 1), С. Єфремов (творець нового різновиду малого фейлетону – «Дрібничок», поява яких стала новим етапом у розвитку фейлетонного жанру) [4:14].

Цікавим є фейлетонний досвід Андрія

Ніковського, який, ховаючись за псевдонімом А. Яринович, видав збірку «Буржуазна Рада та інші фельетони» (1918), до якої увійшли тринадцять творів.

Одним із важливих елементів характеристики (сприйняття читачами) збірки є ім'я автора. Як відомо, Андрій Ніковський упродовж свого життя, за свідченням В. Яременка, мав 43 псевдоніми. Уживання псевдонімів А. Ніковським можна класифікувати залежно від тематики його творів. Так, наприклад, псевдонімами «А. Василько» або «Ан. Василько» здебільшого підписував літературознавчі розвідки та відгуки на твори української літератури; криптонімами, похідними від прізвища, «Ан. Ник-скій», «Н-ський», «Н-кий» «А. Н.» – статті літературно-критичного змісту; «Ан. Яринович» та похідними від нього криптонімами автор підписував фейлетони [1]. Тож можна припускати, що в збірці «Буржуазна рада...» А. Ніковський використовує уже випробуваний псевдонім, який мав певний зв'язок із попередніми творами жанру, що друкувалися в виданнях «Украинская жизнь» (1912), «Рада» (1909 – 1914), «Основа» (1915), з метою створення своєрідного образу-маски автора. Зауважимо, що публікації під псевдонімом А. Яринович, носили виразний українофільський характер – книжка «Українці в Холмщині» (1912), статті «Чергова ревізія українства» (1913) та «До психології українофільства» (1915) [1].

Зазначене вище дає нам можливість припускати, що А. Ніковський, друкуючи окремою збіркою фейлетони й підписуючи існуючим псевдонімом «А. Яринович», – розраховував на попередній читацький досвід. Отже, можна говорити про створення образу-маски автора, як типу публіциста, який має українофільські погляди. При цьому створений образ мав відокремлювати автора фейлетонів від особистості самого А. Ніковського, активного члена Центральної Ради та головного редактора щоденної газети «Нова рада» – органу Української партії соціалістів-федералістів.

У цьому контексті можна говорити про образ автора, яким він постає зі змісту фейлетонів збірки. Отже, А. Яринович походить із села Гнила Балка Сквирського повіту [13:8], у дитинстві «з літками на табуретці» «занімався», а жив у квартирі, де «...мама однісіньке вікно калачиками та геранями заставляла», а коли «оженився», то «жінка килимок, матрац, глечик, судки з обідом, – все на стіл складала» [13:37], про що йдеться в фейлетоні «Єдина Україна». Майновий стан автора збірки характеризують «чотири столи», які згадуються в фейлетоні «Хто з ким воює?» [13:37]. Автор визначає себе членом партії, яку «ліві її сусіди по Малій Раді, програмою більш послідовні соціалісти, все намагаються пошити в буржуазні

шори» [13:3], зауважуючи, що він не марксист, «а тим паче не більшовик» [13:36].

За професією автор називає себе «українським журналістом» [13:39], «газетним чоловіком», який має звичку «викласти все»: «Що бачив, що знаєш, що чув, що помітив, об чім догадуєшся. На те, що сталося, кладеш неглибокі оцінки, смієшся, жартуєш. Більше говорить добрий настрій, ніж розум і розважність» [13:56]. При цьому свої творіння жартома називає «клеветони», викликаючи алюзію з суржиковою «клеветою»: «Потім пан редактор поклав руку на моє писання і заявив: – не розгоньтеся, серденько. Де я вам у чорта настачу місця для ваших довгих клеветонів?..» [13:50]. Окрім того, як автор «клеветонів», він мав «неприємну нагоду поглузувати над стилем розпоряджень і промов деяких діячів революції» [13:23]. Також автор виявляє себе театральним критиком, що впливає з фейлетону «Три трупі чи три театри», де пише про український театр [13:40].

Цікавим є оточення А. Яринович як автора фейлетонів. Це й Сергій Єфремов [13:37], і двоє знайомих поетів, які після антиалкогольних заходів уряду «п'ють денатурат, а закушують огірком. І обидва лисі, з чим уже не ховаються» [13:52], й «приятель з категорії вельмишановних людей, який збирає до себе щотижня гостей» [13:54], і земляк, який, «бувши в початку серпня в Петрограді, знайшов бюро американських ротацийних машин і бухнув телеграму в Київ...» [13:46]. Крім того, автор як «газетний чоловік» має можливість спілкуватися з членами Центральної Ради та Секретаріату – В. Винниченком, С. Петлюрою, О. Шульгиним, М. Ковалевським, М. Ткаченком, М. Грушевським, С. Веселовським, М. Єремівим, А. Постолювським, Я. Левченком.

Привертає увагу той факт, що А. Ніковський, ховаючись за псевдонімом «А. Яринович», у кількох фейлетонах згадує про себе. Так, у першому фейлетоні «Самостійна Україна» автор, звертаючись до партії українських соціалістів-федералістів запитує: «Чого ж вони досі федералісти і для чого вони федералісти? Чи не час би їм і самостійниками зробитись?» [13:5]. Зауважимо, що сам А. Ніковський якраз і належав до керівництва цієї партії.

У фейлетоні «Буржуазна Рада» автор згадав про А. Ніковського як члена Центральної Ради, який отримує таке ж «жалування», як і «метранпаж» (верстальник) газети «Нова рада» [13:21]. При цьому автор, який презентує себе перед читачами «газетним чоловіком», двічі згадає про редактора: перший раз у фейлетоні «Хто кого» автор звертається до редактора «Нової Ради»: «Пане редактор! Покиньте вашу передовицю... Потім докінчите. Ось рушниця. Ідіть он у того гімназиста з бойового куріня повчіться, як стріляти. Це просто:

мушка на кінці. Пальчиком потягнете за гачок, коли скажуть – Стріляти» [13:35]. Удруге автор згадує про себе в фейлетоні «Чого нам дуже треба», де «пан редактор» говорить авторові про «клеветони» [13:50].

Створений образ-маска автора фейлетонів висміює, іронізує з А. Ніковського в трьох його іпостасях: як одного з керівників партії соціалістів-федералістів, як члена Центральної Ради, як головного редактора газети «Нова Рада». На нашу думку, використання образу-маски мало на меті уникнути ототожнення «А. Яриновича» з постаттю А. Ніковського.

Ще одним важливим елементом для характеристики збірки є назва – «Буржуазна рада та інші фельетони». Можна припускати, що збірка отримала назву за однойменним фейлетоном, уміщеним четвертим у збірці, після фейлетонів «Самостійна Україна», «Єдина Україна» та «Хто кого». Очевидно, що за своїм ідейно-тематичним змістом збірка цілком могла мати іншу назву, скажімо, за найменуванням першого чи другого фейлетонів «Самостійна Україна» або «Єдина Україна». Проте автор свідомо вибрав назву саме четвертого фейлетону для називання всієї збірки, визначивши при цьому жанрову приналежність творів – «та інші фельетони».

На перший погляд, назву збірки варто сприймати як найменування одного з творів, проте, коли заглибитися в зміст однойменного тексту, то таке враження вже не буде таким однозначним. Із огляду на це, слід детальніше розглянути фейлетон «Буржуазна Рада», де автор, у відповідь на звинувачення в «буржуазності» «міністрів» Центральної Ради з боку більшовиків, з'ясовує соціальне походження та майновий стан членів українських урядовців [13:18]. Необхідність таких пояснень була викликана рішенням «більшовиків» послати в Україну 500 агітаторів, щоб «...раскрыть народу глаза на буржуазную Раду».

Усі фейлетони збірки побудовані за однією моделлю: заголовок – іносказання – авторська позиція – висновок. Схожу модель побудови своїх віршованих фейлетонів використовував В. Самійленко та інші автори газети «Рада».

Автор у заголовку визначає проблему чи висловлює питання, яке упродовж усього твору розкривається шляхом іносказання. Після цього висловлюється авторська позиція, а висновок – останні речення чи абзац тексту – розкривають зміст заголовка.

Наприклад, у першій новелі збірки «Самостійна Україна» автор шляхом іносказання розкриває ставлення українських партій, більшовиків, меншовиків, кадетів, союзників, німців до «самоозначення» України. І хоча усі декларують право українців на самостійність, проте на практиці заперечують це.

При цьому, А. Яринович, змалювавши дійсний стан справ із ставленням до незалежності України, висловлює власну авторську думку, звертаючись до своїх однопартійців: «Чого ж вони досі федералісти і для чого федералісти? Чи не час би їм і самостійниками зробитись?» [13:5].

Останні три речення фейлетону «Самостійна Україна» містять відповідь на заголовок: «Замість того, щоб шиверто-вивертом блукати за етнографічною межею українсько-великорусько-білоруською черкнути пряму лінію, захопивши й акаючі, дзекаючі й цекаючі говірки. Ні, це – не тверезо. Ми занадто гуманні й занадто ледачі для такого апетиту» [13:7].

Таким чином, на співставленні заголовка й висновку першого фейлетону збірки працює модель: «Самостійна Україна» – «Ні, це – не тверезо. Ми занадто гуманні й занадто ледачі для такого апетиту».

Продемонстрована модель є робочою для всіх тринадцяти фейлетонів.

Найчастіше іносказання автор вибудовує через протиставлення. Особливо яскраво це виявляється при зображенні українців і росіян. Змальовуючи образи членів Центральної Ради автор для їх характеристики використовує художні деталі, що мали бути промовистими для читачів:

«Голова Ради Народних Міністрів Володимир Винниченко – «Селянин. Жінка – лікарка», курить дешеві цигарки, «Когана – за 40 коп. восьмушка»; із «худоби» має «нечепурну» кішку на ім'я «Міністерство» [13:20];

«Генеральний секретар військових справ Симон Петлюра – «Син чорноробочого. Семинарист. Коректор. Журналіст. Служащий. Редактор... Френчик під Керенського – паршивенький. Чоботи солдатські. Штани... позичені для парада» [13:20];

«Генеральний секретар продовольчих справ Микола Ковалевський – «приватні лекції. Студент. Кооператор. Редактор. Рухоме майно: великі окуляри і великі вуса» [13:21].

Ці й подібні характеристики щодо членів Центральної Ради дисонували з характеристиками, які автор подає представникам російських політичних сил. Посилаючись на авторитетне джерело – енциклопедичний словник, – автор фейлетону представляє читачеві типовий життєвий шлях російського революціонера: «Народився в Орловській губернії тисяча вісімсот і ще якогось то року. Батько був... Мати була... Учився. Оженився. Читав. Писав. Не був затверджений. Поїхав. Приїхав. Був вибраний. Не був затверджений. Писав. Написав. Заслаб. Умер од геморою. А між рядками цієї біографії. – Який революціонер! Який демократ!» [13:19]. При цьому звершення «геройського життя» смертю від «геморою» мало створювати комічний ефект і викликати в читачів

сміх.

Тій же меті – викликати сміх через іносказання – сприяє зображення більшовицьких вождів на чолі війська: «Уявіть собі, що прапорщик Абрам Криленко, маючи на лівім фланзі генеральшу Бош, на правому Каменева, в обозі Троцького, в ар'єргарді Карла Радека справді рушить походом на Україну. Або ж уявіть таке: Бронштейн-Троцький, Розенфельд-Каменев, Альтфатер, Іоффе в невеликій веселій компанії будуть миритись із німцями і оддадуть їм землі, річки, лимани, ліси й пасовища непокірної України» [13:5]. Автор фейлетонів акцентує увагу на поширених у той час темах анекдотів про національну приналежність більшовиків, їх особисті стосунки.

Не менш показовою є й типова біографія «більшовика Шестакова»: «Родом з Тульської губернії. Батько спершу ходив босий. Потім у лаптях. Потім в чоботах. Потім у черевиках. Потім у лакирях. Син, цього не убачивши, – зразу надів лакирки, каракулеву шапку, золоті окуляри і написав кореспонденцію в «Соціаль-Демократъ», яка пропала на пошті. Через це намагався емігрувати, але був пропущений через кордон, як батьків син. За кордоном заклав фракцію і полемізував із товаришем Четвериковим. Коли шестакисти й четверикисти їхали в Росію творити – Соціальну революцію, в вагоні виділилась фракція т. Третьякова, – третякисти. Тов. Третьяков, поклавши два пальці на ручку Вестингауза, присягнув: «Після соціальної революції я створю – сверхсоціально» [13:20].

Досить розлога характеристика дана російським більшовицьким лідерам у фейлетоні «Хто кого»: «Шнеур – жандарм, провокатор, охранник. Криленко – обруситель у Каліші. Шовініст. Полонофоб. Дибенко – дезертир. Муравйов – пристав, барбос. Зиновєв – хамелеон,

лукавий раб. Ясинський – розпусник од літератури. Луначарський – фальшивий декламатор. Ленін – спекулянт на демагогії. Колонтай – істеричка» [13:33]. А в фейлетоні «Зоологія» й зовсім називає більшовицьких вождів – «...професіонали російської революції, інтелігентні теоретики – ...фантасти революційних теорій» [13:26]. Така характеристика мала демонструвати справжню ціну обіцянкам: «Большевик сяде вам на шию. Об'їсть вам вуха. Він чужий. Він – руський, великорос. Він нашого не шанує, не любить... Він вас має за дурних хахлів» [13:34]. Урицького автор зображує як білоцерківського міщанина, який у великому місті не може здихатись свого акценту, в «маленький... хлопець, ніби добре видержаний в укусі. Скромний, тихий тільки – дуже кислий» [13:5–6].

При цьому автор фейлетону протиставляє російських і українських більшовиків, говорячи «...у нас є свої українські большевики і поведуться вони – інакше [13:34]. Тобто, автор стверджує, сподівається, що «українські большевики», на відміну від російських, теж будуть відстоювати створення незалежної України.

Отже, серед найбільш характерних рис фейлетонів А. Ніковського у збірці «Буржуазна Рада та інші фельетони» можна визначити створення образу-маски автора із власною біографією, використання однієї моделі побудови твору: заголовок – іносказання – авторська позиція – висновок. При цьому варто наголосити, що А. Ніковський використав традиційну модель фейлетону, що була поширена в той час серед українських авторів. Крім того, автор для розкриття змісту фейлетонів використовує художню деталь для розкриття образів фейлетонів: типову біографію, типовий образ російського революціонера, демократа.

Література

1. Дунай П. Націєтворчі інтенції публіцистичної діяльності Андрія Ніковського (1909 – 1916) / Дунай П. О. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2212>.
2. Гаєвська Н. Фейлетон Остапа Вишні (До постановки проблеми) / Н. М. Гаєвська. // Літературознавчі студії. – К., 2011. – С. 29–33. – Режим доступу : http://philology.knu.ua/library/zagal/Literaturoznavchi_studii_2011_30/026_033.pdf
3. Галич О., Назарєць В., Васильєв Є. Теорія літератури : Підручник / Олександр Галич, Віталій Назарєць, Євген Васильєв ; [за наук. ред. Олександра Галича]. – К. : «Либідь», 2001. – 488 с.
4. Герасимчук Н. Трансформація фейлетону на шпальтах київської преси другої половини ХІХ – початку ХХ ст. : призначення, жанрова сутність, стилістика : автореф. дис. канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.04 / Надія Григорівна Герасимчук. – К., 2013. – 19 с.
5. Гетьманець М., Михайлин І. Сучасний словник літератури і журналістики. / Гетьманець М. Ф., Михайлин І. Л. – Х. : Прапор, 2009. – 384 с.
6. Курляндская С. Фельетон – жанр сатирический (По материалам советской литературы и критики 1920) / С. В. Курляндская. – М., 1967. – 32 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / [Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
8. Стрельцов Б. Фельетон: Теорія і практика жанра. / Б. В. Стрельцов. – Мн. : Изд-во БГУ, 1983. – 63 с.
9. Стрельцов Б. Основы публицистики. Жанры : учеб. пособие. / Б. В. Стрельцов. – Мн. : Университетское, 1990. – 24 с. – (Теория и практика периодической печати).
10. Чик Д. Жанр фейлетону у творчості Г. Квітки : проблематика і поетика / Д. Ч. Чик // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 4 (263), Ч. II. – Режим доступу : <http://md-eksperiment.org/post/20160621-zhanr-fejletonu-u>

tvorchosti-g-kvitki-problematika-i-poetika.

11. Чикаленко Є., Ніковський А. Листування. 1908–1921 роки / Є. Чикаленко, А. Ніковський ; [упоряд. : Н. Миронець, Ю. Середенко, І. Старовойтенко ; вст. ст. Ю. Середенко, І. Старовойтенко]. – К. : «Темпора», 2010. – 448 с.

12. Яременко В. Феномени Андрія Ніковського / Василь Яременко // Українська газета – 2008. – № 15–17. – Режим доступу : <http://ukrgazetaplus.net/article.php?ida=2328>.

13. Ярмиш Ю. Актуальність класичного фейлетону: образи та форми / Ярмиш Ю. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=76>.

14. Яринович А. Буржуазна Рада та інші фельетони / Яринович А. – К., 1918. – 64 с.

УДК 821.161.2

Г. О. Савчук

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Інтермедіальні аспекти української літератури епохи шістдесятництва: естетика проти ідеології

Савчук Г. О. Інтермедіальні аспекти української літератури епохи шістдесятництва: естетика проти ідеології. Стаття містить аналіз інтермедіальної складової творчості Л. Костенко, В. Симоненка, І. Світличного. На прикладі поезій «Ван Гог», «Українська мелодія», «Язичницька весна» показано функцію живописних, музичних та кінематографічних елементів у побудові ліричних творів, які вписані в контекст української літератури шістдесятих років. Доведено, що означені інтермедіальні комплекси збільшують вагу естетичного критерію. Зроблено висновок, що інтермедіальна естетика здатна протистояти радянській ідеології.

Ключові слова: інтермедіальність, лірика, свобода, естетика, ідеологія, шістдесятники.

Савчук Г. О. Интермедиаальные аспекты украинской литературы эпохи шестидесятников: эстетика против идеологии. Статья содержит анализ интермедиаальной составляющей творчества Л. Костенко, В. Симоненко, И. Светличного. На примере стихов «Ван Гог», «Украинская мелодия», «Языческая весна» показано функцию живописных, музыкальных и кинематографических элементов в построении лирических произведений, которые вписаны в контекст украинской литературы шестидесятых годов. Доказано, что указанные интермедиаальные комплексы увеличивают вес эстетического критерия. Сделан вывод, что интермедиаальная эстетика способна противостоять советской идеологии.

Ключевые слова: интермедиаальность, лирика, свобода, эстетика, идеология, шестидесятники.

Savchuk G. O. Intermedial Aspects of Ukrainian Literature in the Age of the Sixties: Aesthetics Against Ideology. The article contains an analysis of the intermedial component of creativity L. Kostenko, V. Symonenko, I. Svetlychny. The example of the poems "Van Gogh", "Ukrainian melody", "Pagan Spring" shows the function of pictorial, musical and cinematic elements in the construction of lyrical works, which are embodied in the context of Ukrainian literature of the sixties. It is shown that in the poem "Van Gogh" the question of freedom of creativity is disclosed in the widest context, a freedom that borders on insanity. In the poem "Ukrainian melody" the Ukrainian instruments – military drums and bandura – were opposed, it was possible to conclude that the poet chooses in favor of the drums that call on the battle. Symbolically, the drums are a poetic word that becomes a weapon. In the poetry "Pagan Spring", intermediate elements are associated with the theme of the renewal, the freedom that the spring has. It is proved that these intermedial complexes increase the weight of the aesthetic criterion. It is concluded that intermedial aesthetics can withstand the Soviet ideology.

Key words: intermedialism, lyrics, freedom, aesthetics, ideology, sixties.

Стойкий інтерес до інтермедіальних студій, який виявляє сучасна наука на теренах пострадянських країн, можна пояснити, зокрема, тим, що досі не завершився (і навряд це відбудеться найближчим часом) процес відокремлення від тоталітарного минулого. Розгляд літератури в одному ряду з іншими видами мистецтв (передусім музика й живопис), їх взаємовплив, взаємодія, підкреслення духовно-естетичної функції мистецтва є діаметрально протилежним підходу ленінської ідеології, яка нав'язувала письменству роль пропагандистсько-виховного рупора. Володимир Ленін у статті «Партійна організація й партійна література» абсолютно чітко (якщо користуватися тогочасною номенклатурною стилістикою) зазначив: «Літературна справа повинна стати частиною всепролетарської справи,

«колесом і гвинтиком» одного єдиного великого соціал-демократичного механізму, якому надає рух весь свідомий авангард всього робочого класу. Літературна справа повинна стати складовою організованої, спланованої, об'єднаної соціал-демократичної партійної роботи» [2]. І далі: «Літератури повинні увійти обов'язково в партійні організації. Видавництва і склади, магазини й читальні, бібліотеки й різноманітна торгівля книгами – все це повинно стати партійно-підзвітним» [2]. Фактично, вся література, на думку революціонера, повинна стати партійною, а тому підпорядкованою ідеології, що і відбулося в кінці 1920–1930-х років, коли українське відродження було повністю знищене.

Наступним періодом, коли ключовим знову стало питання про вихід мистецтва з ідеологічних шор, стала епоха шістдесятництва. Його представники зрозуміли, що вільна творчість